

Spominska kultura

Pogled na zamolčani del šmohorske zgodovine

Z znanstvenikoma, ki raziskujeta mračno zgodovino Ziljske doline, Bernhardom Gitschtalerjem in Danielom Jamritschem smo bili na osmem spominskem sprehodu.

Šmohor Kar nekaj zainteresiranih se je zbralo pred novo srednjo šolo v Šmohorju, kjer društvo *Erinnern Gailtal* začne spominske mestne sprehode. Društvo vodita Bernhard Gitschtaler in Daniel Jamritsch, oba študirata na Dunaju, sprehode pa prireja s ciljem, da bi ljudem razkrila zamolčani del šmohorske zgodovine in v občini budila spomin na žrtve nacizma. Bistveni del društvene delovanja predstavljajo spominski sprehodi, ki so zelo priljubljeni. Preteklo soboto je bil že osmi in udeležil se ga je tudi šmohorski župan Sigi Ronacher (SPÖ).

Širiti zavest o pomenu krajev, ki jih Šmohorčani vidijo vsak dan

»Obiskali bomo kraje, mimo katerih hodimo Šmohorčani vsak dan, ne da bi vedeli, kaj se je tu zgodilo,« začne Gitschtaler. Prva postaja je prav pred srednjo šolo. Tukaj je v vojnih letih bil ženski tabor t.i. Reichsarbeitsdiensta. 17, 18-letna mladina iz celotnega rajha se je takih taborov morala obvezno udeležiti. Krepili naj bi lokalno gospodarstvo in mladino hkrati indoktrinirali z nacistično ideologijo. Mladenke, ki so bile v Šmohorju, so pomagale kmetom v okolici. »Na Zilji je bilo nadpovprečno veliko takih taborov,« ve Gitschtaler. Mimo bivše judovske trgovine, ki so jo nacisti arizirali, vodita študenta skupino do bivšega mestnega zapora, kjer so bili zaprti tudi dezertarji, ki so jih v zadnjih dneh vojne umorili.

Ko je Šmohor postal (nemško) mesto

Fiksna točka sprehoda je brambovski spomenik, ki ima centralno vlogo v nemško-nacionalni zgodovini Šmohorja. Okoli 200 Ziljanov se je udeležilo obrambnega boja v Podkloštru. Eno-

ta sicer ni bila zelo uspešna, saj je zmagala le v eni bitki, ostale pa izgubila. Kljub temu se je razvil okoli nje herojski kult. Leta 1930 je v zahvalo za boj Šmohor postal mesto. »To je treba videti kot akt ponemčevanja. Pretežno nemški Šmohor tedaj namreč še ni bil edini gospodarski center v regiji. Konkural je s pretežno slovenskim Brdom. Razglasitev za mesto je tako bila prelomnica za nemški nacionalizem,« pravi Jamritsch. Nekaj korakov naprej od spomenika pa lahko vidimo praktični rezultat tega: tukaj stojijo hiše »Neue Heimat«, ki so jih nacisti zgradili leta 1941. Vanje so naselili ljudi iz Kanalske doline. Princip je veljal za celotno Koroško: ljudje iz Kanalske doline brez lastnega posestva so prišli v stanovanja »Neue Heimat«, družine s posestvom pa na domačije izseljenih Slovencev. V nasprotju z Rožem in Podjuno pa so si slovenske posesti na Zilji razdelili lokalni nacisti med seboj.

Na bivšem trgu Adolfa Hitlerja

Današnji glavni trg je bil med leti 1938 in 1945 poimenovan po Adolfu Hitlerju in je simbol za navdušenost nad nacizmom na Zilji: »4000 ljudi je tukaj praznovalo anšlus, 3000 ljudi pa ljudsko glasovanje za priključitev. V Šmohorju je 100 % prebivalstva glasovalo za priključitev,« tako Gitschtaler. Na glavnem trgu imata Gitschtaler in Jamritsch veliko za povedati: o cesti, poimenovani po nacistu prve ure Hubertu Klausnerju, o županu Georgu Kandolfu, o zaveznikih bombah, ki so veljale tovarni Hasslacher, kjer so izdelovali dele za letala.

Pot gre nato mimo spomenika za plebiscit leta 1920, kjer se študenta posvetita tu-

Bernhard Gitschtaler in Daniel Jamritsch z udeleženci sprehoda pred vojaškim spomenikom

di usodi koroških Slovencev. Skupina počasi pride do pokopališča (Gitschtaler: »Tu so v Šmohorju storili in žrtve združene.«) in vojaškega spomenika, kjer se sprehod konča. Obiskovalcem se razkrije čuden trikotnik spominjanja: na enem mestu velja spomin brambovcem ter pad-

lim vojakom iz prve in druge svetovne vojne. »Umrli so za čast Avstrije, za veličino Nemčije,« je zapisano na kamnu poleg skulpture, ki upodablja umirajočega vojaka. Grozljivo. Tukaj leži tudi venec avstrijske vojske. »Takega načina spominjanja ne najdemo nikjer drugod v Av-

striji. Avstrijska vojska žaluje za vojake SS in Wehrmacht,« pravi Gitschtaler. Spomenika za žrtve nacizma pa v Šmohorju ni. To želita motivirana fanta spremeniti, a pogajanja z občino še niso tako daleč kot veliko Šmohorčanov, ki so se udeležili spominskih sprehodov.

Matej Zenz

Intervju z Bernhardom Gitschtalerjem

Šmohor naj dobi viden spomenik

O željah društva *Erinnern Gailtal* in sodni razpravi proti svobodnjakom

Med sprehodom si govoril o željah društva *Erinnern Gailtal*?

Bernhard Gitschtaler: Cilj našega društva je še naprej, da se v Šmohorju postavi spomenik za vse žrtve nacizma – na Zilji zaenkrat poznamo le posamezne, skrite, nevidne spomenike, hočemo pa spomenik na prostoru, ki bi izražal spoštovanje do žrtev. Ob tem pa trenutno pripravljamo knjigo žrtev, ki bo vsebovala njihova imena in življenjepis. Knjiga naj bi bila tudi izhodišče za spomenik – uresničitev tega je pa seveda v rokah politike. Sploh bi naj bila naloga politike, da se loti tudi takih zadev. Ko pa politika tega ne stori, je to ponavadi znak, ki pove še veliko več kot da enostavno ne postavi spomenika. Zato se veselim, da se je sprehoda tokrat udeležil tudi župan Šmohorja. Imena so 70 let bila pozabljena in izbrisana – zdaj že drugo leto raziskujemo žrtve na Zilji. V primerjavi z drugimi društvi, ki raziskujejo in se spominjajo žrtev iz dobe nacizma, je v Šmohorju posebno težko in naše delo je marsikomu odveč. Tudi ne priznajo našega znanstvenega dela. V Šmohorju imajo dober razlog za to, da 70 let niso govorili

o žrtvah, saj nihče ni spraševal zanje in tudi ni vprašal, zakaj danes ni spomenika.

V torek je prišlo do poravnave pri sodišču v zadevi očitkov svobodnjaške stranke, ki so se izkazali kot neresnica?

Ker so po sistemu Haider skušali očrtniti naše dobro delo, smo šli pred sodišče. Očitki pa so bili tako absurdni, da je kar prvega dne odvetnik svobodnjakov ponudil poravnavo. Seveda škode ni več možno poravnati v polni meri. Čutimo zastrupljeno ozračje na Zilji in čim so se pojavili prvi absurdni očitki, smo slišali govornice – zato se dva meseca nisem peljal na Ziljo. Zdaj bodo svobodnjaki objavili opravičilo in preklicali napačne očitke na svoji spletni strani ter plačali stroške odvetnika in odškodnino. Ni šlo samo za to, da prekličejo neresnične trditve – šlo je tudi za to, da se tovrstnim iniciativam v bodoče ne bo treba bati takih napadov. Deloma so pa uspeli, saj se šmohorska HLW menda ne bo več peljala v Peršmanov muzej. Seveda bomo nadaljevali z delom – avgusta gremo tja z drugo šolo.

Info: erinnern-gailtal.at